

Innføring i samfunnskunnskap for journalister

Nils G. Indahl

Innføring i samfunnskunnskap for journalister

CAPELEN DAMM
AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS 2015

ISBN e-bok: 978-82-02-63330-1

ISBN trykt bok: 978-82-02-44023-7

1. utgave, 1. opplag 2015

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Foto: Bilde på s. 68: Micke Svedemar. Øvrige bilder: Nils G. Indahl

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen

Omslagsfoto: © Thinkstock

Sats: Laboremus Oslo AS

Trykk og innbinding: Livonia Print, Latvia 2015

Boken har fått støtte fra Pressens Faglitteraturfond (PFF)

www.cda.no

akademisk@cappelendamm.no

Forord

«Norge har vunnet landskampen». Dette er egentlig en merkelig uttalelse. Hvem er Norge? Er det en landmasse, et fellesskap eller en stat? Vi vet at landmasser ikke kan handle. Bare individer kan handle.

Det handlende menneske er grunnlaget for ethvert samfunn. I denne boken vil vi se på de ideene som får individer til å handle i fellesskap, og til å skape et personlig område hvor de ikke ønsker fellesskapets innblanding. Vi vil se på forskjellen på stat og samfunn, individ og fellesskap. Vi reflekterer over hvorfor orden oppstår i samfunn og nettverk, og hva som forårsaker forandring hos individ og fellesskap.

Mange mennesker har meninger om samfunnet i det daglige. Som yrkesutøvere har vi stor innflytelse på samfunnsutviklingen. Journalisters oppdrag er å orientere borgerne, slik at de kan påvirke fremtiden.

Målet med denne boken er å bidra til å skape interesserte og bevisste borgere og yrkesutøvere. For å kunne diskutere samfunnsforhold på en meningsfull måte, trenger vi noen basiskunnskaper. Vi trenger et grunnleggende språk for å kunne delta i meningsutveksling med andre samfunnsinteresserte. Bare da kan vi bli oss bevisst vår rolle som borger og yrkesutøver, og ha noe å bidra med.

Bokens første kapittel introduserer leseren til de politiske ideer som fra antikken til i dag har inspirert kollektive beslutninger. Er det slik at ethvert demokrati vil gå nedenunder etter en tid, slik grekerne trodde, eller har statsvitenskapen kommet så langt at vi kan balansere fellesskapets og individets interesser på en bærekraftig måte?

I kapittel 2 ser vi på kommunen, som for journalister er stedet hvor de gode lokalnyhetene dyrkes frem. Norske kommuner er utsatt for konkurranse fra sine nabokommuner, og vi ser på hva Norge kan lære av de danske

kommunesammenslåingene. Finnes det modeller for kommunesamarbeid som kan sikre bæredyktige lokaldemokratier i fremtiden?

Deretter tar vi for oss maktdeelingen mellom regjering, storting og høyesterett i kapittel 3. Statsmaktene er skapt av mennesker, og vi ser på noen av beslutningsprosessene som foregår til daglig i Stortinget. Den kraftige økningen av antallet lover – gitt av embetsmenn og EU – gjør at de folkevalgte ikke lenger kan kontrollere lovgivningen personlig. Hva betyr det for demokratiet?

I kapittel 4 er temaet nordmenns stadig tettere integrasjon med befolkningen i resten av Europa. Det mellomstatlige samarbeidet har vært viktig for Norge siden 1945, men mange av løsningene minner om en begynnende europeisk forbundsstat. Er det et problem for Norge at landet ikke har noen formell innflytelse på de fleste europeiske beslutningsprosessene og lovene?

Kapittel 5 introduserer leseren til de viktigste institusjonene i internasjonal politikk. Det er ikke FNs hovedforsamling, men det komplekse forholdet mellom verdens stater i form av suverenitet, avhengighet, samarbeid og konkurranse. Når konflikter ikke kan løses fredelig, blir de til væpnet konflikt – som kan være enten lovlig eller ulovlig, ifølge normen for omgang mellom statene.

Internasjonale konflikter – om makt og ressurser – fører til at mennesker ønsker å migrere. I Europa har vi dessuten behov for ung og utdannet arbeidskraft til å bemanne viktige samfunnsfunksjoner. I kapittel 6 blir vi konfrontert med noen av utfordringene som skapes ved internasjonal migrasjon.

Kollektive beslutninger leder til diskusjon om hvordan felleskassen skal fordeles. Dersom staten blir for dominerende, slutter folk å arbeide, finne opp nye løsninger, eller starte bedrifter. Den opplyste statsmann forsøker derfor å holde en passende balanse mellom den offentlige og private sektor, slik at individer fortsetter å skape velstand – både for seg selv og fellesskapet. Det er tema i kapittel 7.

I kapittel 8 ser vi at det postmoderne individ fortsetter å være et sosialt vesen, men velger i stor grad selv hvilke sosiale nettverk det vil inngå i. Ambisjonen for frigjørelsesprosessen er å bli et helt menneske som når sitt fulle potensial, uavhengig av sosial arv.

Etter at leseren er blitt introdusert til noen sentrale temaer og problemstillinger i samfunnsvitenskapen, vil han/hun kanskje ønske å lese videre

og skaffe seg mer kunnskap. Noen av leserne har en praktisk bakgrunn, og vil ha interesse av forholdet mellom praktisk og teoretisk kunnskap. Sluttkapitlet diskuterer hvordan både individ og gruppe er nødvendige analytiske perspektiver når vi skal beskjeftige oss med samfunnsvitenskap. Vi diskuterer hvordan individet har stor frihet til å velge sin identitet i det postmoderne samfunn.

Hvert kapittel inneholder en rekke litteraturhenvisninger. De er tips til videre lesning. På nettsiden *samfunnskunnskap.eu* har jeg samlet arbeidsoppgaver og spørsmål som kan benyttes både ved selvstudier og gruppediskusjon. Her finnes også lenker fra kapitlenes referanser til informasjonsressurser på nettet.

I boken har jeg brukt virkelige eksempler og navn når det har vært mulig, og det har tjent formålet. For å gjøre noen kapitler mer levende, har jeg også brukt fiktive journalister og publikasjoner. Jeg mener det har gjort stoffet lettere tilgjengelig.

For forfatteren er det alltid en vanskelig balansegang mellom det korrekte, akademiske og det muntlige, populære. Målet har vært å skape en fremstilling som er flytende og skaper interesse, ja diskusjon. I omtalen av Karl Popper, for eksempel, legger jeg vekt på hans teori som en ydmyk holdning til vitenskap – et ønske om ikke å være skråsikker før en teori har vært styrket over tid. Er det nødvendig for leseren å vite at denne metoden kalles den *hypotetisk-deduktive metode*? Jeg har valgt å svare nei i første omgang, og unngå å legge inn alle faguttrykk i teksten.

Derimot har jeg laget en liste over nøkkeltbegreper for hvert kapittel. Nøkkeltbegrepene er tips til temaer som kan dekkes i undervisningen, både i form av forelesninger og gruppearbeid.

Takk til Pressens Faglitteraturfond, som har finansiert boken, og som fortsetter å bidra til norsk faglitteratur på journalistikk- og medieområdet.

Jeg vil rette en særlig takk til forlagsredaktør Ragnhild Hjorth for hennes profesjonelle sparring og engasjement. Takk også til kollegaene ved *Centre for Communication and Computing* ved Københavns Universitet for inspirerende diskusjoner, og for bruken av rom og andre fasiliteter.

København, april 2015

Nils G. Indahl

Innhold

Forord	5
---------------------	---

Kapittel 1

Politiske ideer og politiske partier	13
Folkestyre	16
Direkte demokrati	17
Anarki	18
Ulike styreformer	19
Naturtilstanden	21
Valg og valgsystemer	22
Fra embetsmannsstyre til politiske partier	25
Oppsummering	27
Litteraturliste	29

Kapittel 2

Kommunen og dens organer	31
Formannskapsmodellen	33
Nye kommunale samarbeidsmodeller	36
På Stortingets nåde	38
Lokaldemokrati	41
Offentlighet og åpenhet	43
Oppsummering	45
Litteraturliste	47

Kapittel 3

Stortinget og andre statsorganer	49
Offentlighet og kontroll	51
Regjeringen	54
Maktfordelingen	56
Parlamentarisme blir innført	59
Rettsprosessen	61

Oppsummering	63
Litteraturliste	66

Kapittel 4

Europeisk integrasjon og beslutningsprosesser	69
Innenfor – men utenfor	71
Europeisk samarbeid mellom stater	72
En europeisk lov blir til	76
Overstatlig samarbeid	77
En forbundsstat blir til	80
Den aktivistiske EU-domstolen	82
Andre former for mellomstatlig samarbeid	84
Oppsummering	87
Litteraturliste	89

Kapittel 5

Det internasjonale samfunn	91
Retten til nasjonal selvbestemmelse	93
Den westfalske fred	96
Den europeiske konsert	97
Maktbalansen	99
Internasjonal lov	100
Reglene for krig og fred	104
De tre perspektivene	106
Oppsummering	109
Litteraturliste	111

Kapittel 6

Internasjonal migrasjon og konflikter	113
Et europeisk flyktningproblem	114
Nasjonal konflikt med konsekvenser	116
Intoleranse som ideologi	119
Økonomisk innvandring – og utvandring	121
Europa som innvanderland	123
Mangel på arbeidskraft	125
Integrasjon eller assimilasjon?	127
En europeisk immigrasjonspolitik	129
Oppsummering	130
Litteraturhenvisninger	132

Kapittel 7

Økonomi, velstand og fordeling	135
Klassisk økonomi	136
Fordeling eller velstand	138
Neo-klassiske reformer	140
Nasjonenes velstand	141
Spontan orden	142
Kunnskap og entreprenørskap	145
Innovasjon	146
Sanntidsinformasjon og Internett	147
Oppsummering	148
Litteraturliste	150

Kapittel 8

Individ og samfunn	153
Lagspill og identitet	154
Født inn i en sosial sammenheng	155
Fra individets synsvinkel	156
Ekspertens språk og forståelse	158
Skapende prosesser	159
Interaksjon mellom individer	160
Masken og livet på scenen	162
Fremmedgjørelse og deltakelse	163
Ny-marxister	165
Utvikling av gruppesamarbeid	166
Oppsummering	169
Litteraturliste	170

Kapittel 9

Samfunnet som vitenskap	173
Vitenskap og teori	176
Positivism	179
Sosialkonstruktivism	181
Oppsummering	183
Litteraturliste	186

Stikkord	187
-----------------	-----

Hollywood-statuen på Victoria Harbour, Kowloon, Hong Kong.

KAPITTEL 1

Politiske ideer og politiske partier

Hovedpunkter

Etter å ha lest dette kapitlet, skal leseren kunne

- redegjøre for ideen om det liberale demokrati og mangfold
- redegjøre for forholdet mellom valg og andre kollektive beslutningsprosesser
- diskutere fordeler og ulemper ved forskjellige valgssystemer
- diskutere forholdet mellom individets rettigheter og hensynet til fellesskapet

Elise Andersen nyter å ta en sigarett på sin balkong. Hun har bodd i Skomakergata Borettslag siden det var nybygd i 1969. Hun vet at det ikke er sunt, men det er et valg hun har tatt. Hun synes en parfymert sigarett er en av livets gleder.

En tirsdag i slutten av april får Elise et brev fra styret i borettslaget. Etter at reglementet ble endret på siste generalforsamling, vil det bli forbudt å røyke i leiligheten, og på balkongene, fra og med 1. juni. I brevet står det at røyking virker forstyrrende for naboer, ikke-røykere og spebarn.

Alle individer har planer for sitt liv, og handler for å oppnå disse målene. I første omgang rammer slike beslutninger ikke andre enn deg og ditt liv, og din nærmeste familie. Vi kan kalle dem *private* handlinger. Andre beslutninger er *kollektive*, det vil si at de ikke bare gjelder deg, men hele grupper av mennesker. Vi kaller slike beslutninger *kollektive* handlinger.

Kollektive handlinger koordineres ved at en gruppe samarbeider for å nå noen felles mål. Beslutninger tas på vegne av flere individer, for eksempel i et borettslag eller i en idrettsforening, og ved hjelp av *demokratiske* prosesser. I Elises borettslag finnes det vedtekter som bestemmer reglene for å overta en leilighet og for å bo i boligblokken. Alle som flytter inn i borettslaget må slutte seg til disse reglene. De kan bare endres av generalforsamlingen, og da bare med 2/3 flertall (når minst halvparten av eierne er til stede).

Mange vil mene at et forbud mot å røyke i sin egen leilighet, og på sin egen balkong, er en utidig innblanding i den enkeltes eiendomsrett (eller disposisjonsrett). Skal borettslaget også kunne innføre forbud mot å bruke chili og hvitløk i maten, eller sette opp flagg eller markiser på balkongen?

En sentral diskusjon blir: Når bør samfunnsbeslutninger være kollektive, og når bør de være individuelle? Har flertallet rett til å bestemme over mindretallet i alle saker, eller er det noen områder av samfunnet som bør være beskyttet mot kollektive beslutninger?

Økonomen Mancur Olson fremsatte i 1965 en teori om at det bare er i små grupper at mennesker kan handle for å nå et felles mål. Når organisasjonen blir stor, blir individer bare motivert av private fordeler. Folk blir med i en fagforening når de får tilbud om juridisk assistanse, forsikringer, bankrabatter og feriereiser. Å arbeide for fagforeningens felles mål vil ikke være tilstrekkelig motivasjon (Olson 1965).

Olson mener at kollektive sammenslutninger kan være ugunstige både for samfunnsutvikling og velstand. Fagforeninger, næringsorganisasjoner og lobbygrupper prøver å påvirke kollektive beslutninger i sin retning. De stopper søndagsåpne butikker, selv om det betyr færre arbeidsplasser, eller de sørger for toll på landbruksvarer, selv om forbrukerne og produsentene i u-land taper stort på det.

Grunnen til at det kan være slik, tror Olson, er at den samfunnsmessige prisen for å danne et kartell er *asymmetrisk* fordelt. Når fem bilfirmaer går sammen og sørger for importtoll og høye bilpriser, deler de fortjenesten mellom seg. Det er lett å se deres motivasjon. Derimot er det vanskeligere å samle millioner av bilførere for å danne en slagkraftig interessegruppe. De ser ikke umiddelbart fordelene ved frihandel og lavere bilpriser. De engasjerer seg ikke personlig, men håper at andre skal gjøre jobben for dem (ibid.).

Statsvitenskapen antar ofte at *det politiske menneske* handler for fellesskaps beste. Økonomer tar ofte utgangspunkt i at *det økonomiske menneske* handler for å oppnå private mål. De unge økonomene Gordon Tullock (1922–2014) og James Buchanan (1919–2013) mente at det politiske og det økonomiske menneske er en og samme person. Fra slutten av 1960-tallet begynte de å bruke økonomiske modeller til å analysere politikk. *Public choice*-skolen i statsvitenskap ble grunnlagt.

Dersom formålet med staten er at den skal utføre visse tjenester effektivt, er det nødvendig for borgerne å vite hvilke tjenester som skal være prioritert. *Offentlige goder* er i økonomisk teori definert som goder som staten bør yte – fordi de ellers ikke ville blitt produsert. *Private goder* er varer og tjenester som like godt kan overlates til private.

Et annet problem ved kollektive beslutninger er eksternalitetseffekter. En *eksternalitet* oppstår når en persons aktivitet har en uønsket effekt på et annet individ (eller firma). Folk som ikke betaler skatt, kan for eksempel dra fordel av det norske luftforsvaret fordi det er vanskelig å begrense beskyttelsen bare til skattebetalere.

Eksternaliteter kan også være negative. Vi kan si at Elise Andersens røyking vil ha en negativ effekt på noen mennesker, selv om det ikke var hennes tanke eller ønske. Eksternalitetseffekter oppstår fordi borgere ikke tror at offentlige tjenester har en pris. De opptrer som om det er gratis å kaste søppel på fortauet eller gå til lege hver uke med unødvendige lidelser.

De senere årene har det i alle politiske partier oppstått et ønske om å gjøre borgerne oppmerksomme på at kollektive beslutninger faktisk koster dem noe, og at fellesskapet bare har råd til å yte en begrenset mengde tjenester. Egenandeler ved legebesøk og medisinbruk, prislister for operasjoner, eller bompenger ved bruk av visse veier. Slike egenandeler kan kanskje redusere forbruket noe, men gjenspeiler ikke tjenestenes faktiske pris.

Den teknologiske utviklingen har gjort det mulig å ta betalt for hver kjørte kilometer. Det er mulig for NRK å kutte forbindelsen til brukere som ikke har betalt TV-lisensen. Det er derfor klart at både vei- og fjernsynsproduksjon i grunnen er private goder, som fellesskapet strengt tatt ikke behøver å beskjefte seg med. Det finnes allerede et velfungerende marked for både veier og fjernsyn.

Ofte blir effektiviteten i den offentlige sektor forvekslet med statens evne til å omfordele goder mellom forskjellige befolkningsgrupper. Det dreier seg om to forskjellige begreper. Vi omtaler fellesskapets omfordeling av goder i kapittel 7 (Økonomi, velstand og fordeling).

Folkestyre

Ordet *demokrati* kommer fra det greske *demokratia*, og betyr *styre* (kratos) av *folket* (demos). De greske tenkerne ville ikke si at staten Norge har demokrati, men *indirekte demokrati*. De som skrev Grunnloven i 1814 ønsket ikke at Stortingets arbeid skulle bli forstyrret av folkeavstemninger.

I motsetning til for eksempel England og Danmark er det heller ikke mulig å oppløse Stortinget midt i perioden. Grunnlovsfedrene ønsket at de folkevalgte skulle ta sitt ansvar og styre slik det var nødvendig i løpet av en hel fireårsperiode. Var noen misfornøyd med beslutningene, fikk de velge nye representanter ved neste valg.

I dette kapitlet ser vi på kollektive beslutninger og forskjellen på direkte og indirekte folkestyre. Dessuten er vi opptatt av hva *flertallsstyre* innebærer. Et demokratis styrke vises på måten det behandler sine minoriteter. I Norge overleveres makten til en ny regjering i rolige og ordnede former. I andre land nekter den som har tapt valget å gi fra seg makten – og av gode grunner. Valgets taper kan risikere forfølgelse, etterforskning eller fengsel. Mange opposisjonsledere tilbringer sin tilværelse i eksil. De er redde for hva som vil skje dersom de vender tilbake til hjemlandet og stiller til valg der.

Flertallets rett til å styre kan også ta mer subtile former. Det regjerende flertallet kan endre valgsystemet, slik at det får flere representanter ved neste valg. Ofte setter flertallet sine folk i nøkkelposisjoner: Dommere og embetsmenn blir bare utnevnt når de har riktig partifarge. I Norge er det stort sett umulig for andre enn pensjonerte politikere å få en stilling som fylkesmann. Mange viktige direktørstillinger i sentraladministrasjonen blir på underlig vis fordelt mellom de etablerte politiske partiene. Partiene er enige om at å være tidligere politiker er en viktig kvalifikasjon for jobben.

Direkte demokrati

Den første formen for demokrati oppstod nettopp på den hellenske halvøya. I perioden 461 til 322 før Kristus var Athen den ledende bystaten i det greske kulturområdet. Byen hadde cirka 40 000 borgere. I dette demokratiet ble ingen *valgt* til å representere borgerne. Alle borgere over 20 år skulle delta i beslutningsprosessen i folkeforsamlingen, *Ekklesia*. Den møtte 40 ganger i året, og ifølge Aristoteles var forsamlingen samfunnets øverste beslutningsorgan (Aristoteles 2011).

Ifølge Aristoteles var reglene for demokratiet at

- alle skulle få styre over alle, og ingen borger kunne ekskluderes fra deltakelse
- utnevning til verv eller stillinger skulle skje ved loddtrekning
- alle borgere skulle få betalt for sine tjenester
- juryer, dannet ved loddtrekning blant alle borgere, skulle avgjøre viktige rettssaker
- tjenestetiden skulle være kort, og ingen skulle ha samme verv to ganger (bortsett fra militære stillinger)

Administrative oppgaver ble ikke utført av profesjonelle tjenestemenn, men av et utøvende råd på 500 borgere over 30 år. De skulle tjene i en ettårsperiode, og ble utvalgt ved loddtrekning. Aristoteles diskuterer forutsetningene for et direkte demokrati. En av dem er likhet; at det ikke er for stor forskjell på rike og fattige borgere. Hvis godtgjørelsen settes for lavt, ønsker ikke de rike å tjenestegjøre. Det kan også være et problem hvis de fattige rotter seg sammen og omfordeler de rikes eiendom (ibid).

Borgerskapet i den greske bystaten kan ikke adskilles fra fellesskapets gode. Her finnes med andre ord intet skille mellom en privat og offentlige sfære. Alle viktige spørsmål ble tatt opp til diskusjon og beslutning: skatt og offentlige finanser, lov og orden, allianser med andre stater, og beslutninger om krig. Mange spørsmål kom aldri opp til avstemning. Målet var å oppnå enighet gjennom meningsutveksling og argumenter.

Det tok mye tid når alle borgere skulle delta i beslutningsprosessen. En av svakhetene var at beslutninger tok for lang tid når landet ble truet av krig. I dårlige tider var det lett å utpeke syndebukker, som i en opphetet

stemning kunne resultere i at noen borgere ble gjort til syndebukker og henrettet (Rodewald 1975). Kanskje var den omstendige beslutningsprosessen en av årsakene til at det direkte folkestyret ikke overlevde. Athen kunne ikke hevde seg militært eller økonomisk med konkurrerende, ikke-demokratiske styreformer.

Anarki

Et eksempel på en form for indirekte folkestyre er *Det islandske samvelde*, som eksisterte i perioden 930 til 1262. På Island eksisterte det på dette tidspunktet ingen stat, men landet hadde et privat lovsystem, hvor forskjellige firmaer konkurrerte om å opprettholde lov og orden. En av definisjonene på en stat er at den har monopol på maktbruk – det vil si at bare staten kan drive politi eller militæret.

På Island utgikk lovene fra *Alltinget*. Lovgiverne var høvdingar som representerte alltingsrepresentantene. Hver islending var knyttet til en høvding, enten direkte ved at han var tingmann, eller indirekte ved at han var medlem av en husholdning som ble ledet av en tingmann. Vervet som høvding var privat eiendom, og kunne selges og kjøpes. Men det var ikke nok å bli høvding i navnet. I tillegg skulle høvdingen ha støtte fra et antall individer som sluttet seg til ham (Friedman 1989). En borger kunne velge å bli representert av en tingmann et annet sted enn der han bodde. En tingmann kunne overføre sin lojalitet til en annen tingmann uten å behøve å flytte til et annet distrikt (Long 1994).

Alltinget vedtok lover, og Island var ifølge Adam av Bremen et land «uten annen konge enn loven». Håndhevelsen av lovene var opp til hvert individ, med hjelp av familie, venner og høvding. Konflikter ble løst gjennom tvungen megling, men ble administrert av Alltinget. Dersom det var umulig å iverksette et krav, var det mulig å selge kravet til en annen. En person som ikke adlød reglene, kunne bli lyst i bann, eller kunne bli drept fordi han stod utenfor loven (Byock 1982; Byock 2001).

Det islandske samvelde kan virke som en periode med et stabilt styre, uten krig eller vold. Slik systemet var bygd opp, kunne det bedre betale seg å løse problemer og unngå konflikt. Ifølge mange fremstillinger kollapset

Det islandske samvelde i Sturlung-perioden (1230–1262), og stormakten Norge ble kalt inn for å skape fred.

Ifølge Roderick Long er forklaringen en annen. Frem til nå hadde religion vært en privatsak. Borgere kunne tilslutte seg en høvding etter eget ønske, kristen eller hedensk. Da Island ble erklært kristent i år 1000, innførte kirken en kirkeskatt. I 1097 ble *tiende* innført. Skatten skulle deles mellom biskopen, presten, lokal veldedighet og kirkebygningene. For første gang ble det innført en obligatorisk geografisk skatt på Island. Noen av høvdingene ble prester, og de fikk et lokalt monopol på skatteinnkrevingen. Et system som hadde fungert godt i 300 år, ble nå erstattet av *føydalisme* (Long 1994).

Ulike styreformer

Hverken filosofen Platon eller hans etterfølger Aristoteles la noen bestemt verdi i demokrati foran andre styreformer. De nøyde seg med å beskrive fordelene ved ulike styreformer. Den greske historikeren Polybius (år 200–118 før Kristus) tror at styreformene går i sykluser, det vil si i en historisk rundgang:

Anarki er den opprinnelige styreformen. Som vi så i eksemplet fra Det islandske samvelde, er det ikke kaos, men styre uten stat. Deretter blir den sterkeste personen konge, og det dannes et *monarki*. Kongens etterfølgere arver makten og danner et *aristokrati*. Hver styreform kan ta en sykelig vending. Demokratiet kan bli *oklokrati* (pøbelvelde), *oligarki* (et korrump fåmannsvelde), og monarkiet kan bli *despoti* (et ondsinnet diktatur). Oligarkene blir kastet av folket, som etablerer demokrati. Demokratiet degenerer i pøbelvelde. Samfunnet bryter sammen, og syklusen starter på nytt med anarki (Polybius, Dindorf et al. 1985).

Mange politiske tenkere ble trolig inspirert av Polybius. Når Montesquieu utviklet teorien om maktodelingen mellom den lovgivende, utøvende og dømmende makt, var det Polybius' advarsler om de perverterte styreformene han ønsket å forhindre. Både den franske og amerikanske grunnloven var modell for den norske Grunnloven i 1814.

Etter Romerrikets fall på 400-tallet, gikk mange av de greske og romerske skriftene i glemmeboken. David Held bemerker at mens grekerne var opptatt av menneskets liv i bysamfunn, endret fokus seg med kristendommen. Fokus

ble på å formulere forholdet mellom Guds vilje og mennesket. Det foregikk veldig få diskusjoner om hva forholdet mellom stat og samfunn skulle være. Staten var jo til for å tjene Gud. Det betydde at kirken ofte fikk det siste ordet (Held 1992). Den katolske kirkes hovedstad i Norden ble Lund – den danske metropol – i 1104 og Nidaros og Uppsala ble underlagt erkebiskopen.

Det er klart at det kristne verdenssynet bygget på mange av verdiene i gresk og romersk tenkning. Istedenfor å være opptatt av likhet i bystaten, ble det nye uttrykket «likhet foran Gud» vel så viktig. St Augustin, den nordafrikanske biskopen, skriver i boken *Guds stat* at menneskets fokus ikke bør være så mye på livet på jorden, men på det liv som venter etter døden. Samtidig bør mennesket bruke sin evne til fornuft for å gjøre livet på jorden så fordragelig som mulig (Augustine 1950).

Aristoteles' ideer ble gjenoppdaget på 1200-tallet, blant annet av Thomas Aquinas (1226–74). Han mente at monarkiet var den beste styreformen, men at kongen ikke burde ha ubegrenset makt. Monarkens styre kunne bare være legitimt så lenge han styrte i overensstemmelse med den naturlige lov. Dette skulle avgjøres i dialog med kirken, som hadde rett til å tolke religiøse spørsmål. Dersom kongen brøt med borgernes naturlige rettigheter, kunne de gjøre opprør mot ham (Held 1992).

Thomas Aquinas' tanker kan ses som begynnelsen til en styreform hvor kongens makt begrenses, et konstitusjonelt monarki. Johann Gutenberg hadde begynt å trykke bøker i 1455, slik at velstående mennesker kunne skaffe seg et eget eksemplar av Bibelen. Da Martin Luther og Jean Calvin ville reformere kirken på 1500-tallet, ble Bibelen oversatt til tysk, slik at vanlige mennesker kunne lese og tolke boken selv. For første gang fikk *individet* et forhold til Gud. Borgeren skulle forholde seg til Gud og fortjene frelse.

I de protestantiske landene – for eksempel Danmark–Norge – malte kongene over kirkemaleriene og utropte seg selv til eneveldige herskere. Christian IV var kanskje en opplyst hersker da han innførte moderne byplanlegging og grunnla Christiansand, Christiansted og Christiania. Men Englands diktator Oliver Cromwell var et like godt eksempel på en despot midt på 1600-tallet. Han ble halshugget før han fikk gitt makten videre til sin sønn Richard.

Mens Cromwell dikterte i England, gikk mange av landets ledende intellektuelle i eksil. En av dem var John Locke, som var i eksil i Nederland.